

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2019, 8 (3): 1688/1708

**Kamu Özel İşbirliği Modellerinin Türk Maliye Politikası
Bakımından Değerlendirilmesi**

The Evaluation of Public Private Partnership Models in Terms of
Turkish Fiscal Policy

Murat KÜRKCÜ

Dr., Hazine ve Maliye Uzmanı, Hazine ve Maliye Bakanlığı
Dr., Treasury and Finance Expert, The Ministry of Treasury and Finance
murat_kurkcu@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0003-0169-4203

Hilal COŞKUN ÖNAL

Hazine ve Maliye Uzmanı, Hazine ve Maliye Bakanlığı
Treasury and Finance Expert, The Ministry of Treasury and Finance
hconal@muhasebat.gov.tr
Orcid ID: 0000-0001-6541-5598

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 25.12.2018
Kabul Tarihi / Accepted : 28.07.2019
Yayın Tarihi / Published : 11.09.2019
Yayın Sezonu : Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season : July-August-September

Atıf/Cite as: KÜRKCÜ, M, COŞKUN ÖNAL, H. (2019). Kamu Özel İşbirliği Modellerinin Türk Maliye Politikası Bakımından Değerlendirilmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 1688-1708. Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/issue/47378/502424>.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Kamu Özel İşbirliği Modellerinin Türk Maliye Politikası Bakımından Değerlendirilmesi*

Öz

Toplumların artan ihtiyaçları devletlerin yerine getirmesi gereken hizmetlerde ve altyapı yatırımlarında artışa neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kamu kesimi finansman açıkları, kamu gelir yapısındaki yetersizlikler ve istikrar sorunları göz önüne alındığında altyapı yatırımlarının tek başına kamu kesimi tarafından karşılanmasının zorlaştığı görülmektedir. Bu durumda idareler özel sektör ile işbirliği yollarına başvurmaya başlamıştır. Kamu Özel İşbirlikleri (KÖİ), kamu idaresinin uygulamayı düşündüğü hizmetleri sunmak amacıyla alternatif kaynak oluşturmaya dönük uygulamaları kapsamaktadır. Bu çalışmanın amacı günümüzde kamu yatırım ve hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde alternatif bir kaynak olarak KÖİ modelinin, literatür araştırmasını yaparak, farklı boyutlarıyla analiz etmek ve bu çerçevede söz konusu modelin Türk kamu maliyesine olan etkilerini değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Özel İşbirliği (KÖİ), KÖİ'lerin Avantajları, Maliye Politikası, Risk Transferi, Yap-İşlet-Devret Modeli.

The Evaluation of Public Private Partnership Models in Terms of Turkish Fiscal Policy

Abstract

Increasing needs of societies cause an increase in the services and infrastructure investments that the states have to fulfill. Considering the public sector financing deficits, deficiencies in the public income structure and stabilization problems in developing countries; it is seen that the compensation of infrastructure investments solely by the public sector gets harder and harder. In this case, the administrations have begun to seek ways of cooperating with the private sector. Public Private Partnerships (PPP) comprise of applications aiming to create an alternative resource for the purpose of providing the services that the public administration intends to apply. The purpose of the study is to perform a literature research of the PPP model as an alternative resource to realize today's public investments and services, to analyze it with different dimensions and in this framework, to evaluate the effects of the aforementioned model on the Turkish public finance.

Keywords: Public Private Partnership (PPP), PPP Advantages, Fiscal Policy, Risk Transfer, Build Operate Transfer Model.

1. Giriş

Teknolojik yenilikler, hızlı nüfus artışı ve artan ihtiyaçlar devletlerin de yerine getirmesi gereken hizmetlerde artışa neden olmaktadır. Devlet eliyle bu hizmetlerin yerine getirilmesi anlayışı zamanla yerini Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) uygulamalarına bırakarak, artan ihtiyaçlar doğrultusunda yeni finansman arayışlarını gündeme getirmektedir. Değişen bu anlayış çerçevesinde yeni kamu yatırım modelleri gündeme gelmiştir. Bu bağlamda KÖİ'lerin ilk ortaya çıktığı dönemlerde özellikle altyapı yatırımlarının finansmanında oldukça önemli bir rolü olduğu ifade edilebilir.

Kamu Özel İşbirliklerini benimsemekteki temel motivasyon; etkinlik, değer yaratımı, bütçe kısıtları ve risk yönetimi üzerinedir. Etkin bir KÖİ sistemiyle birlikte anılan yasal sistemin yanı sıra -iktisadi serbestlik, rekabetçilik ve işsizlik oranlarıyla temsil edilen- makro iktisadi bir çevrenin varlığı KÖİ'ler için temel bir zorunluluktur. Ayrıca politik çevre ve önceki KÖİ tecrübelerinin de bir ülke için KÖİ'leri daha çekici hale getirmekte anahtar faktörler olduğu ifade edilebilir (Mota ve Moreira, 2015).

Bu çalışmanın temel amacı kamu yatırım ve hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde alternatif bir finansman kaynağı olarak KÖİ'lerin analiz edilerek kamu maliyesine olan etkilerinin değerlendirilmesidir. Bu amaçla; makalenin 2. Bölümünde KÖİ uygulamalarının kavramsal olarak tanımlanması, 3. bölümünde KÖİ'lerin avantajları ve dezavantajları, 4. bölümünde Türkiye'de KÖİ uygulamalarının maliye politikası açısından analizi ve 5. Bölümünde ise sonuç yer almıştır.

2. Kavramsal Olarak Kamu Özel İşbirliği

Literatürde KÖİ uygulamalarının çeşitli kavramlarla ifade edildiği görülmektedir. DBOT, 3P, PFI, PPP, P3s, PSP gibi kavramlar bunlardan bazılarıdır (Uz, 2007). Ülkemizde ise Kamu-Özel Sektör İşbirliği, Kamu-Özel Ortaklığı, Kamu Özel İşbirliği kavramları yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Literatürde Kamu Özel İşbirliğine ilişkin çeşitli tanımlara rastlamak mümkündür. Örneğin; International Monetary Found-Uluslararası Para Fonu (IMF)'ye göre KÖİ, kamunun sağlamış olduğu altyapıya dönük hizmetlerin özel sektörçe sağlanabilmesine dönük olarak yapılan düzenlenmeler olarak ifade edilmektedir. IMF, kamu yatırımlarının finansmanı ve özel yürütmelere ek olarak KÖİ'nin, iki önemli özelliğe daha sahip olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan birincisi hizmet şartları ve yatırımlar üzerinde önemli bir etkisinin olması, ikincisi ise riskin hükümetten özel sektöre transfer edilmesidir (Organization for Economic Cooperation and Development- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü [OECD], 2008).

OECD (2011) KÖİ'leri proje risklerinin özel sektör ve kamu arasında paylaşılması açısından, sabit sermaye aracı olarak kamu varlıklarına mali destek sağlayan ve sunan bir yol olarak tanımlamaktadır. Avrupa Komisyonu (European Commission) (2004) KÖİ'leri, iş dünyası ile sağlanması planlanan hizmet ya da altyapının finansmanı, inşaatı, tadilatı, yönetimi veya bakım-onarımı konularında kamu ile gidilebilecek işbirliği biçimleri şeklinde ifade eder. Avrupa Yatırım Bankası ise KÖİ'leri kamu sektörüne varlık ve hizmet temin etmek için özel sektöre ait kaynakların kullanılması amacıyla özel sektör ile kamu kurumları arasında kurulan bir iş birliği olarak tanımlar (Sarısu, 2009).

Kamu Özel İşbirliği Uygulamalarının Muhasebe İşlemleri Genel Tebliği'nde yapılan tanıma göre kamu özel işbirliği uygulamaları temel olarak yap-işlet-devret veya yap-kirala-devret modelleri ile gerçekleştirilmektedir (Maliye Bakanlığı, 2015). KÖİ; Kalkınma Bakanlığı KÖİ Gelişmeler Raporunda, kamu ve özel sektör arasında bir sözleşme çerçevesinde gerçekleştirilen projelerde yatırım ve hizmetlere ait maliyet, risk ve getirilerin paylaşılması şeklinde ifade edilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2016).

Kamu özel işbirlikleri sektörel olarak temiz teknoloji (yenilenebilir enerji, yeşil teknoloji ve enerji etkinliği projeleri), enerji ve güç, katı atık, telekomünikasyon ve bilgi-iletişim teknolojileri, taşımacılık ve su ve arındırma alanlarında uygulanan projeler şeklinde sınıflandırılabilir (World Bank, 2016a).

Tipik bir KÖİ projesi 4 aşamalı bir süreçten geçmektedir. Temelde projeye odaklanılan birinci aşamada proje tanımlanarak fizibilite çalışmaları yapılır. 2. 3. ve 4. aşamalarda ise sırasıyla detaylı hazırlık, ihale ve proje uygulama süreçleri tamamlanır (EPEC [European PPP Expertise Centre-Avrupa KÖİ Uzmanlık Merkezi], 2016).

Başarılı bir KÖİ için anahtar unsurlar; iyi bir hazırlık yapılması, taraflar arasında ortak bir vizyon yaratılması, partnerlerin anlaşılmaya çalışılması, tüm taraflar için riskler ve getirilerin açıkça ortaya konulması, tüm tarafların çalışmalarının yapıldığından emin olunması, tutarlı ve koordinasyonlu bir işbirliği ortamının geliştirilmesi, iletişim, adil bir müzakere ortamı ve taraflar arasında güven tesisi şeklinde ifade edilebilir. Kamu Özel İşbirliklerinin en önemli tarafını "İşbirliği" oluşturmaktadır. Arata, Petrangeli ve Longo'ya (2016) göre ise Kamu Özel İşbirliklerinde başarının anahtarı Kamu ve Özel sektör arasında yük ve sorumlulukların paylaşılmasında dengenin sağlanmasıdır.

2.1. Literatürde Kamu Özel İşbirliği

1980'ler boyunca küreselleşme dikkate değer bir şekilde hızlanmış ve OECD ülkelerinde devletin ekonomi ve toplumda sahip olduğu rolde azalmaya yönelik bir trend izlenmiştir (Mota ve Moreira, 2015). Devletin rolünde meydana gelen bu değişimle birlikte KÖİ'lerde de artış gözlenmiştir. Özellikle büyük altyapı projelerinin gerçekleştirilmesine dönük çabalar neticesinde popülaritesini artıran Kamu Özel İşbirliği uygulamalarına ilişkin

literatürde pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Bu çalışmalar uygulamalara ilişkin ülke ve durum incelemelerinden kamu özel işbirliği modellerine, risklerin paylaşılmasına, kamu garantilerine kadar pek çok alana yayılmıştır.

Leahy (2005) Birleşik Krallık'ta, Monteiro (2005) Portekiz'de, Brenck Vd. (2005) Macaristan, Polonya, Hırvatistan ve Çek Cumhuriyetinde KÖİ uygulamalarının rolleri üzerinde çalışmışlardır. Ayrıca Opara Vd. (2017) ise kurumsal çevrenin KÖİ projelerinin sonuçları üzerindeki etkilerini Kanada örneği üzerinden ortaya koymuşlardır. Emek (2015) büyük altyapı yatırımlarının yerine getirilmesinde oldukça sık kullanılan kamu özel işbirliği uygulamalarını Türkiye örneği üzerinden analiz etmiştir.

Ayrıca Ferroni ve Castle (2011) sürdürülebilir tarımsal kalkınmanın sağlanması bakımından kamu özel işbirliği uygulamalarının rolünü incelemiştir. Alagöz ve Yokuş (2017) ise Türkiye'deki ve Dünyadaki gelişmeler ışığında ekonomik büyüme ve cari açığın finansmanında KÖİ uygulamalarını analiz etmiştir.

Özellikle imtiyaz sözleşmelerinin tanımı, kapsamı ve riskin kamu ve özel sektör arasında dağılımı üzerinde duran Emek (2009) AB ve Türkiye'deki düzenlemeleri karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. Boz (2013) ise çalışmalarını KÖİ modelinin hukuksal çerçevesinin belirlenmesi üzerine yürütmüştür. Çınar, Türkoğlu ve Tütünsatar (2017) Türkiye'de sağlık hizmetlerinin sunumunda KÖİ uygulamalarını özellikle entegre bir sağlık hizmeti sunmak üzere tasarlanmış olan şehir hastanelerini hizmet memnuniyeti bakımından incelemişlerdir. Tekin (2017) ise sağlık sektöründe kamu özel işbirliği uygulamalarına ilişkin çalışmasında Türkiye ve Dünyadaki önemli örnekleri incelemiştir. Alagöz ve Yokuş (2018) Türkiye'de gerçekleştirilen KÖİ projelerinde finansman yapısı, vade yapısı ve faiz oranlarını analiz etmek suretiyle ödemeler bilançosu üzerindeki yansımaları incelemiştir.

KÖİ modellerini kategorize etmeye dönük en önemli çalışmalardan birisi de Tang, Shen ve Cheng (2010) tarafından yürütülmüştür. 1998-2007 döneminde inşaat endüstrisindeki kamu özel işbirliği projelerine ilişkin yayınlanmış olan önemli makaleleri inceleyen Tang, Shen ve Cheng (2010) kamu özel işbirliği projelerine ilişkin çalışmaları ampirik ve ampirik olmayan çalışmalar şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutmuştur. Genel olarak ampirik araştırmalarda kamu özel işbirliği modellerinin üç temel karakteristiğine –riskler, ilişkiler ve finansman- vurgu yapılmıştır. Ampirik olmayan araştırmalarda ise finansman, proje başarısı, riskler ve imtiyaz sürelerine odaklanılmıştır (Tang, Shen ve Cheng, 2010:691).

2.2. Dünyada ve Türkiye'de KÖİ Uygulamaları

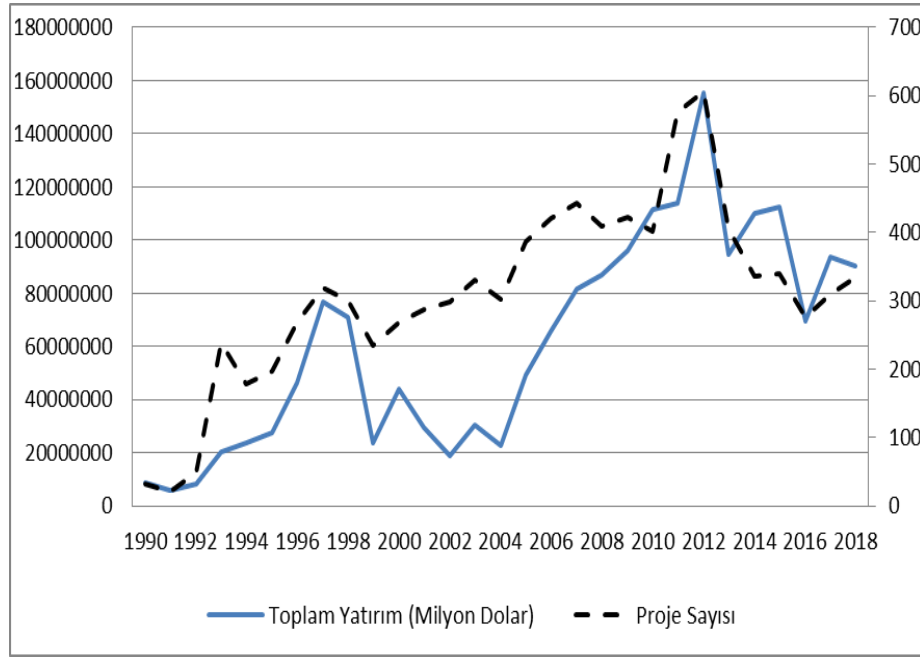
KÖİ yaklaşımı her ne kadar geç 1990'larda geniş ölçüde uygulansa da kamu altyapılarında özel yatırım Avrupa Ülkelerinde 18. Yüzyıldan beri

görülmektedir (Tang, Shen ve Cheng, 2010). Bu alanda uygulamaya konulan ilk sistemli program, KÖİ'lerin teşvik edilmesi amacıyla 1992'de İngiltere'de kurulan Özel Sektör Finansmanı Girişimi (PFI)'dir (Hall, 2008).

KÖİ'ler 1990'ların sonundan itibaren sağlık eğitim ve askeri projeler başta olmak üzere giderek daha da yaygın hale gelmiştir. Dünyada KÖİ projeleri 90'lardan itibaren hem proje sayısı hem de yatırım miktarı itibariyle artan bir eğilim göstermiştir. 1990-2018 döneminde altyapı yatırımlarına ilişkin KÖİ'lerin genel seyri şekil 2.1.'de yer almaktadır.

Şekil 2.1: 1990-2018 Döneminde Kamu Özel İşbirliği Yatırımları

Kaynak: World Bank, 2019a.

Şekil 2.1'den de anlaşılacağı üzere hem proje sayıları hem de yatırım tutarları bakımından belirli dönemlerde azalmalar olmakla birlikte 2012 yılına kadar KÖİ'lere ilişkin genel bir artış trendinden bahsedilebilir. 2012 sonrasında ise proje sayıları ve yatırım tutarları yüksek olmakla birlikte bir yavaşlama eğilimi görülmektedir.

Dünya Bankası verilerine göre 1990-2018 döneminde altyapı yatırımlarına ilişkin enerji, bilgi ve iletişim teknolojileri, taşıma ve su-kanalizasyon temel sektörlerine ilişkin projelerin sayısı 7124'dür. Bu projelerin yatırım tutarı ise 1.772.649.000\$ olmuştur. Bu dönemde en yüksek yatırım enerji temel sektörü altında yer alan elektrik alt sektöründe gerçekleşmiştir. Düşük gelirli ülkelerde gerçekleştirilen KÖİ'ler proje sayıları itibariyle toplam projelerin %3,45'i, bu projelere yapılan yatırımların ise % 1,3'ü civarındadır (World Bank, 2019a).

1990-2018 döneminde dünyada KÖİ projeleri ve bunlara yapılan yatırım tutarları bakımından ilk sıralarda gelen 10 ülke tablo 2.1'deki gibidir.

Tablo 2.1: 1990-2018 Döneminde KÖİ Proje ve Yatırımları

Ülke	Proje Sayısı	Ülke	Yatırım Tutarı (Milyon \$)
Çin	1525	Brezilya	391.664
Hindistan	1017	Hindistan	264.726
Brezilya	942	Çin	194.276
Rusya Federasyonu	347	Türkiye	144.099
Meksika	320	Meksika	87.611
Türkiye	226	Rusya Federasyonu	73.178
Kolombiya	184	Endonezya	67.152
Tayland	170	Filipinler	56.929
Peru	153	Malezya	51.857
Filipinler	152	Kolombiya	46.696

Kaynak: World Bank, 2019b. (Erişim Adresi: <http://ppi.worldbank.org/snapshots/rankings>. Erişim Tarihi:23.05.2019)

Tablo 2.1'den de anlaşılacağı üzere KÖİ'lerde gelişmekte olan ülkeler oldukça önemli bir yere sahiptir. Çin, Hindistan ve Brezilya hem proje sayıları hem de yatırım tutarları bakımından 1990-2018 döneminde Dünyada KÖİ'lerin en çok uygulandığı üç ülke olmuştur.

Türkiye 1990-2018 döneminde Dünyadaki KÖİ projeleri bakımından 226 projeye 6. sırada yer almaktadır. Yatırım tutarları bakımından ise Brezilya, Hindistan ve Çin'in ardından 144.099 milyon \$ ile 4. sırada yer almıştır.

3. KÖİ'lerin Avantajları ve Dezavantajları

KÖİ'lerin Geleneksel Kamu Alımlarına tercih edilmesinde sahip oldukları avantajlar ve dezavantajlar belirleyici bir rol üstlenmektedir. Tang ve diğerlerine (2010) göre KÖİ yaklaşımının en temel avantajlarından biri pek çok yolla kaynak tasarrufu sağlanmasına imkân vermesidir. KÖİ projeleri, özel sektör ile kamu sektörü arasında ileriye dönük belli taahhütleri içerdiği için bünyesinde avantajları bulundurmasının yanında bazı riskleri de bulundurmaktadır. KÖİ'lerin en önemli avantajı parasal değer yaratımıdır. Parasal değer yaratımı bir projenin, geleneksel kamu alımlarıyla yapılandan daha az maliyetle ya da aynı maliyete daha üst nitelikte yapılması olarak ifade edilebilir (Herpen, 2002).

Özel sektörün sahip olduğu tecrübe ve yönetim becerilerinin kamuya aktarılmasını sağlayan KÖİ projeleri, yatırım ortamının iyileşmesine ve

verimlilik artışına da katkıda bulunabilir. Özel sektörün kamu projelerine disiplin getirmesi suretiyle maliyet artışı ve proje ertelemelerine ilişkin riskler etkin bir şekilde ortadan kaldırılabılır (Tang ve diğerleri, 2010; Ho, 2006). KÖİ yaklaşımının uygulanmasıyla, Tang ve diğerlerine (2010) göre kaynakları etkin kullanma ve kaynak tasarrufu sağlamaya dönük avantajlarının yanı sıra iktisadi ortamın iyileştirilmesine dönük katkılar da sağlanabilir.

Kamu hizmetlerinin sunumunda eksikliklerin oluşmasına neden olan hususlardan birisi de bu hizmetlerin sunumu için gerekli olan sermayenin doğru yönlendirilememesidir. Bu eksikliklerin giderilmesi bakımından özel sektörün sermaye etkinliğini sağlamadaki kapasitesinden ve birikiminden faydalanılması kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliği artırıcı bir unsur olarak değerlendirilebilir (World Bank, 2016b).

Kamu otoriteleri için KÖİ'lere girişten birçok yarar sağlanması beklenir. Kamu sektörü finansal olarak çeşitli kısıtlara sahipken özel firmalar sermaye piyasalarına erişimde daha büyük bir kapasiteye sahiptir. Özel sektör; ölçek ekonomileri, finansal yenilik, daha büyük bir kaldırma kapasitesi ve yalnızca asıl gelirden ziyade öngörülen gelirin monetizasyonuna ilişkin imkânlar sunabilir (Power, Burris, Vadali ve Vedenov, 2016).

KÖİ modeliyle kamu kaynağı yerine özel girişimlere ait sermayenin doğrudan altyapı projelerine yönlendirilmesi sağlanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyük altyapı yatırımlarının tamamlanmamış olması bu tarz projelerde sık sık finansman sorunuyla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Bu durumda mevcut sermayenin kamu hizmetlerinin sunumuna yetmemesinin, artan devlet borçları ve bütçe açıklarıyla sonuçlanacağı ifade edilebilir. Sonuç olarak büyük altyapı projelerinin gerçekleştirilerek sosyal refah artışı sağlanması ve finansman sorunu arasındaki açmazın giderilmesinde KÖİ'lerin önemli bir rol üstlendiğini söyleyebiliriz. Bu model ihtiyaç duyulan yatırımların finansmanı için devlet kaynaklarının kullanımında tasarruf sağlar. Kamu gelir-harcama dengesi üzerindeki olumlu etkileriyle KÖİ uygulamaları bütçe açıklarını da düşürebilir. Özellikle büyük sermaye gerektiren projelerin KÖİ uygulamalarıyla yapılmasının kamu sektörü üzerinde ciddi maliyet avantajlarının yakalanmasına katkıda bulunacağı söylenebilir (Herpen, 2002). Ancak bu avantajlarına rağmen KÖİ'lerin borçlanma maliyetlerinde yani faiz oranlarında artışa neden olması ve projelere sağlanan kamu garantileri nedeniyle katlanılan maliyetler bütçe açıkları üzerinde ters bir etkiye neden olabilir.

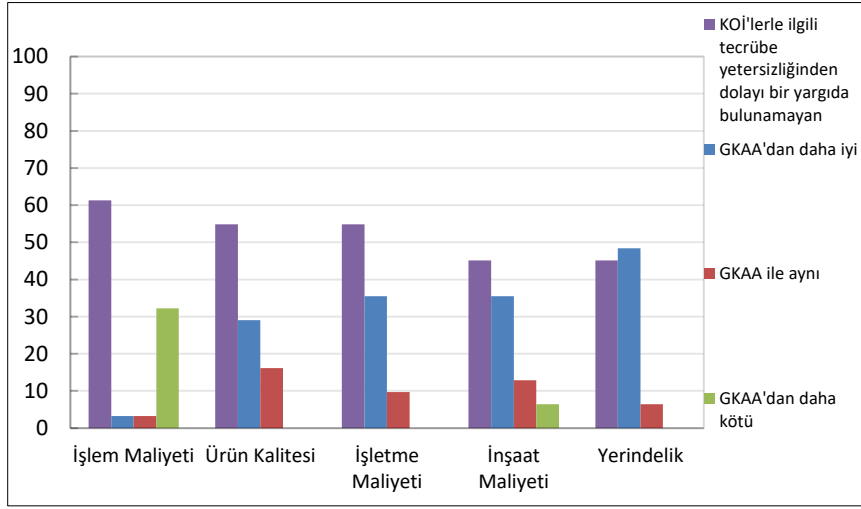
Yapım aşamasından sonra işletmesinin de üstlenildiği KÖİ modellerinde, yapım aşamasının daha hızlı ve kaliteli bir şekilde yürütülmesi bu modellerin önemli bir avantajı olarak görülebilir (Teker, 2008).

Şekil 3.1'de bazı OECD üyesi ülkelerle ilgili yapılan KÖİ ve Geleneksel Kamu Altyapı Alımlarıyla (GKAA) ilgili karşılaştırma yer almaktadır.

Şekil 3.1: Bazı OECD Ülkelerinde Çeşitli Boyutlarıyla Geleneksel Kamu Altyapı Alımları-KÖİ Karşılaştırması

Kaynak: OECD, 2013.

Ülkelerin % 3.2'si işlem maliyetleri bakımından KÖİ'lerin GKAA'lardan daha iyi olduğunu düşünmektedir. % 32.3'ü ise daha kötü olduğunu düşünmektedir. Ürün kalitesi açısından değerlendiren ülkelerin % 29'u GKAA'lardan daha iyi, % 16.1'i ise aynı olduğunu düşünmektedir. İşletme maliyetleri bakımından ülkelerin % 35.5'i daha iyi olduğunu, % 9.7'si aynı olduğunu ifade etmektedir. İnşaat maliyetleri bakımından ülkelerin % 35.5'i KÖİ'lerin daha iyi olduğunu, % 6.5'i ise daha kötü olduğunu düşünmektedir. Ülkelerin % 48.4'ü ise KÖİ'lerin yerindelik bakımından GKAA'lardan daha iyi olduğunu ifade etmiştir. KÖİ'lerle ilgili yeterli tecrübeye sahip olmadıkları için bir yargıda bulunamayan ülkelerin oranının yüksek olması da ülkelerin önemli bir bölümünde KÖİ'lerle ilgili yeterli tecrübe ve bilgi birikimine ulaşılamadığına işaret etmektedir.

KÖİ'ler pek çok avantajlarının yanı sıra bazı dezavantajlara da sahiptir (Hall, 2008; Herpen, 2002; World Bank, 2016b). Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Özel sektörle işbirliği neticesinde sunulan sağlık hizmetlerinde ekonomik amaçlar sosyal amaçların önüne geçebilir,
- 2) KÖİ modeline ilişkin sözleşmelerin karmaşık olması sözleşme tasarımının ve yönetiminin profesyonellerce yapılmasını gerektirmekte ve dolayısıyla modelin uygulama alanını sınırlandırabilir,
- 3) Yeterli birikim ve tecrübe sahibi olunmaması modelin başarı olasılığını azaltmaktadır,
- 4) Uzun vadeli olarak düzenlenen KÖİ sözleşmeleri üstlenilen riskler nedeniyle genel bütçe esnekliğinin azalmasına ve yatırım planlamasının daha karmaşık hale gelmesine neden olabilir,

5) Kaynakların bir kısmının özel sektörde borçlanılarak elde edilmesi maliyetlerin yükselmesine neden olabilir.

KÖİ'leri dezavantajlı hale getiren diğer hususlar da risklerin iyi yönetilememesi ve verilen garantiler nedeniyle izleyen yıllarda bütçe üzerinde oluşacak ilave yüklerdir.

4. Türkiye’de Uygulanan Kamu Özel İşbirliği Modelleri ve Maliye Politikasına Etkisi

Ülkemizde özel sektör ve kamu arasındaki işbirliği tarihsel olarak Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır.

1980’lerde hızla yükselen liberalleşme politikalarıyla birlikte bütçe imkânlarındaki sınırlılık, dış borçlanma kapasitesindeki yetersizlik ve kamu hizmetlerini sunan birimlerin verimlilik düzeyiyle karşılayamadıkları altyapı hizmetleri nedeniyle gelişmekte olan piyasa ülkeleri uluslararası finans piyasalarından yararlanmaya dönük adımları ön plana çıkarmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Türkiye de diğer gelişmekte olan ülkelerle benzer bir süreci yaşamıştır. Liberalleşme politikalarıyla birlikte toplumsal refahı artırmaya dönük çalışmalar hız kazanmıştır. Bu bağlamda özellikle altyapı yatırımları, toplumsal refah artışı ve kamu hizmetlerine olan ihtiyacın karşılanması bakımından önemli bir rol üstlenmiştir.

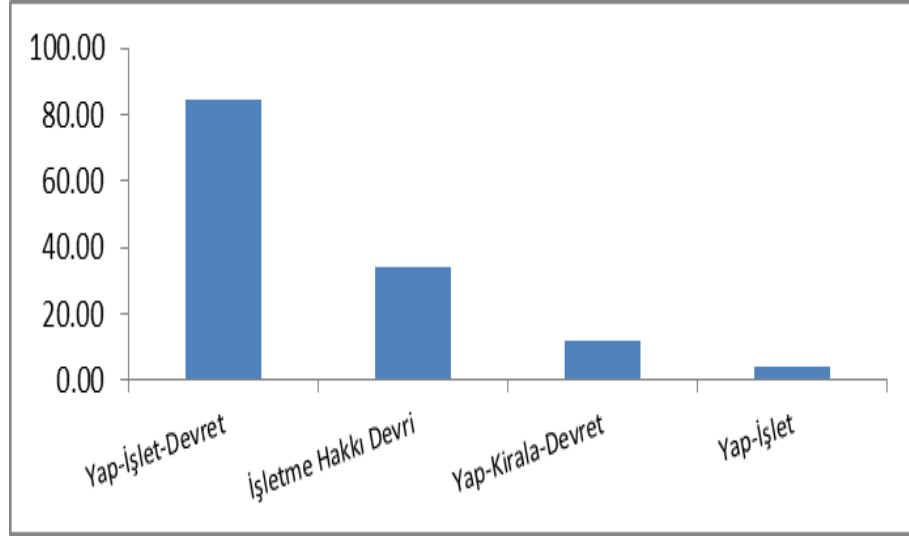
KÖİ'lere kalkınma planlarında da yer verilmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma planıyla yeni finansman yöntemlerinin geliştirilmesi ve etkin hale getirilmesi öngörülürken, Onuncu Kalkınma Planına göre ise kamu kaynaklarına ek olarak sağlık yatırımlarının da KÖİ uygulaması ile yapılması amaçlanmıştır.

Küreselleşme olgusu kamu hizmetlerinin piyasalaşmasında ve KÖİ'lerin uygulama alanlarının artmasında etkili olmuştur (Şahin ve Uysal, 2012).

KÖİ modelleri kullanılarak yapılan sözleşmeler Şekil 4.1’de gösterildiği gibidir. Şekil 4.1’den de görüleceği üzere sözleşme büyüklüğü itibarıyla KÖİ projelerinde en büyük tutarı Yap-İşlet-Devret modeli teşkil etmiştir. Yap-İşlet-Devret modeli yaklaşık 84.75 milyar \$’lık sözleşme değeriyle KÖİ uygulamalarında en çok tercih edilen model olmuştur. 34.22 milyar \$ tutarındaki sözleşme değeriyle İşletme Hakkı Devri 2., 11.71 milyar \$ tutarındaki sözleşme değeriyle Yap-Kirala-Devret 3. ve 4.20 milyar \$’lık sözleşme değeriyle Yap-İşlet modeli 4. sıradaki KÖİ modeli olmuştur.

Şekil 4.1: Sözleşme Modellerine Göre KÖİ'ler (Milyar \$)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2018.

Kamusal hizmetlerin yüksek kalitede ve en düşük maliyetle toplum kesimlerine nasıl sunulabileceği önemli bir sorundur. Bu soruna çözüm bulma çalışmalarında hem gelişmiş hem de gelişen ekonomilerde KÖİ'ler önemli fırsatlar sunmaktadır.

Pek çok faktör uygulanan KÖİ modellerinde meydana gelen artışta etkili olmuştur. Bu faktörleri mikro ve makroekonomik faktörler olarak ikiye ayırabiliriz. Kamu harcamalarında etkinlik ve etkililiğin mikro ekonomik faktörlerle, kamu yatırım kaynaklarının bulunabilirliği ve bütçelerin ise makroekonomik faktörler ile ilgili olduğu söylenebilir (Maskin ve Tirole, 2007).

2008-2009 küresel krizi küreselleşmenin aksine hükümetler üzerinde bir takım olumsuz etkilere yol açarak KÖİ projelerindeki artışın yavaşlamasına neden olmuştur. Kriz mali alanda daralmaya ve buna bağlı olarak da alt yapı yatırımlarına bütçeden ayrılan fonların azalmasına, uzun vadeli borçlarda vade süresinin azalmasına ve maliyetlerin yükselmesine ve altyapı hizmetlerine olan talepte de daralmaya neden olmuştur (Cuttaree ve Mandri-Perrott, 2010).

4.1. Maliye Politikası Araçlarına Olan Etkiler

Devlet bütçesi ve kapsadığı unsurların tamamı maliye politikası araçları olarak ifade edilebilir (Erdem, Şenyüz ve Tathoğlu, 2003).

Maliye politikası araçlarını iki grupta incelemek mümkündür. Birinci grupta; vergi politikası, borçlanma politikası, borç yönetimi politikası ve diğer gelirlerin yer aldığı kamu gelirleri yer alırken ikinci grupta ise reel

harcamalar ve transfer harcamalarının dahil olduğu kamu harcamaları bulunmaktadır (Kuş, 2008).

4.1.1. Vergiler ve KÖİ Uygulamaları

KÖİ projelerinde devlet yüksek maliyetli projelerin gerçekleştirilmesini sağlamak için bazı vergi istisnaları sağlamaktadır. KÖİ'lerle ilgili olarak 3996 sayılı Kanun, 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı¹, Bütçe Kanunu² ve çeşitli vergi kanunlarıyla önemli teşvik ve yardımlar sağlanmaktadır. Ayrıca Başbakanlık tarafından hazırlanan 1999/6 sayılı Genelge³ ile 2000 Yılı Yatırım Programı Hazırlama Esasları belirlenerek YİD (Yap-İşlet-Devret) ve Yİ (Yap-İşlet) modellerine ağırlık verileceği açıklanmıştır (Yerlikaya, 2002). 3996 Sayılı Kanun (m. 12) ve 94/5907 sayılı BKK (Bakanlar Kurulu Kararı) (m.41) uyarınca, YİD modeli çerçevesinde yapılan yatırımlarla ilgili yapılan işlemler harçlardan ve damga vergisinden istisna edilmiştir⁴. KÖİ projelerini teşvik etmek amacıyla 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun geçici 29. Maddesiyle bazı istisnalar getirilmiştir⁵. Söz konusu istisnaların uygulanmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi yetkisi de Maliye Bakanlığı'na bırakılmıştır.

YİD modeline dayalı projelerde başarılı sonuçların ortaya çıkabilmesi için vergi teşvikleri getirilebilir. KDV istisnası uygulamasıyla YİD modeline dayalı projelerin gerçekleştirilmesi sürecinde yapılan mal teslimi ve hizmet ifalarının KDV dışında tutulması suretiyle maliyet avantajı sağlanmasının hedeflendiği ifade edilebilir (Erdem, 2012). KÖİ'ler vasıtasıyla kamu hizmetleri ve altyapı yatırımlarının bir kısmının özel sektör tarafından üstlenilmesi bütçe açıklarını azaltıcı pozitif bir etkiye sahipken, uygulanan istisna ve muafiyetler nedeniyle oluşabilecek vergi kayıpları da bütçe açıklarını artırıcı negatif bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda bütçe üzerindeki net etkinin de ölçülmesi gerekmektedir.

4.1.2. Borçlanma ve KÖİ

Kamu sektörü yürütmüş olduğu hizmetlerin sunumunu vergiler gibi asli finansman kaynaklarıyla yerine getirmediği durumlarda borçlanma gibi alternatif finansman kaynaklarına yönelmektedir. Kamu hizmetlerinin sunumunda borçlanma yoluna gidilmesi risk artışına neden olduğundan vergi gibi asli finansman kaynaklarıyla karşılanamayan yatırım hizmetlerinin finansmanında KÖİ uygulamaları önemli hale gelmiştir. Ancak kamu borç ve açığı üzerinde KÖİ'lerin etkilerinin net bir şekilde ölçülememesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

1 R.G, T. 25.07.1995, S. Mükerrer 22354 Makro Ekonomik Politikalar ve Reaksiyonlar: 3- Yatırım Politikaları

2 15.11.1998 tarih ve 23524 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1999 yılı Bütçe Programında "15. Altyapı Hizmetlerinde yapısal Değişim Projesi" başlığında YİD ile ilgili amaçlar konulmuştur.

3 R.G; T. 07.07.1999, S. 23784

4 3996 Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanun, Madde 12

5 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu Geçici 29. maddesi, Erişim Tarihi:16.06.2015, Resmi Gazete Tarihi: 2/11/1984

KÖİ projelerinin doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi, şeffaflığın sağlanması ve kamunun katlandığı maliyetlerin de ortaya konulması bakımından KÖİ'lerin borçlanma ve kamu açığı üzerindeki etkilerinin ölçülmesi gerekir. Bu bakımdan Eurostat KÖİ'lerin borçlanma ve kamu açığı üzerindeki etkilerini ölçmek için iki temel kural benimsemiştir: 1) KÖİ projelerine yapılan sermaye yatırımlarının kamu harcaması olarak hesaplanması ve dolayısıyla kamu açığına/fazlasına eklenmesi, 2) KÖİ projelerinde yatırımı finanse etmek için yapılan borçlanma senedi ihraçlarının (proje bonoları gibi) tamamının genel kamu borcuna eklenmesi (EPEC, 2010).

Özel sektör tarafından yapılan borçlanma KÖİ uygulamalarını daha riskli ve maliyetli hale getirmektedir. Kamu sektörü ile karşılaştırıldığında, özel sektörün yeni finansman kaynaklarına erişimi ödenecek faizleri artırarak yatırım maliyetlerinin de artmasına neden olmaktadır (Hall, 2008, s. 13-16). Genel ekonomik koşullardaki belirsizlikler ve algılanan riskler, pek çok ülkede genellikle özel şirketlerin kamu sektörüne oranla daha yüksek borçlanma maliyetlerine katlanmasına neden olmaktadır (Hall, 2010, s. 7). Genellikle ödünç verilebilir fonları ellerinde bulunduranlar özel sektöre kıyasla devlete daha düşük oranda borç vermektedir. Bunun da temel nedeni özel sektörün borçlarını çevirmekte güçlüklerle karşılaşabilecek olmasıdır. Borç verenler proje başarısızlıkları durumunda devletin gelir kayıplarını vergi vb. yollardan karşılayabileceğini ancak özel sektörün böyle bir durumunun söz konusu olmadığını bilirler (Sadka, 2006).

Genellikle bankaların özel sektöre uzun vadeli borç vermede daha az istekli olması da şirketlerle devletlere uygulanan faiz oranları arasındaki farkın giderek artmasına neden olmuştur. Örneğin 2009'un ortalarında Avrupa'da şirketler devletlere göre % 4 daha fazla faiz ödemek durumunda kalmışlardır (Hall, 2010, s. 7). Alagöz ve Yokuş (2018) Türkiye'deki KÖİ projelerinde yatırımların % 25 öz kaynak % 75 civarında da döviz bazlı kredilerle finanse edildiğini tespit etmişlerdir. Bu durum borç düzeyi arttıkça ülkede borç problemlerine neden olmaktadır. Ayrıca öz kaynak kullanımları azaldıkça proje maliyetleri de artmaktadır.

Proje finansmanında yaşanan diğer bir sorun da banka mevduatlarıyla sözleşme süreleri arasındaki vade uyumsuzluğudur. Türkiye'de mevduat toplayan ticari bankaların mevduatlarının yapıları büyük oranda kısa ve orta vadeli (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu [BDDK], 2013). Bu nedenle ticari bankalar uzun vadeli (25-30 yıllık sözleşme süreli) büyük yatırım tutarlarına sahip projeleri finanse ederken vade uyumu konusunda sıkıntıyla karşı karşıya kalabilmektedir. Sonuç olarak KÖİ uygulamaları devlete kendi bütçesini ya da borçlanma olanaklarını kullanarak yapacağı büyük yatırım projelerini, özel sektör kaynaklarını ve birikimini de kullanmak suretiyle gerçekleştirme imkânını vermektedir.

4.1.3. Kamu Harcamaları ve KÖİ

Kamu harcama büyüklükleri kapsama dahil edilecek birimlere de bağlı olarak, zamana ve yere göre değişiklik gösterebilmektedir (Türk, 2011). Genellikle geleneksel kamu fonlarının büyük bir kısmı altyapı yatırımlarına ayrılmaktadır. Alt yapı projelerinin gerçekleştirildiği KÖİ uygulamalarının finansmanında kullanılabilir mekanizmalar çeşitlilik arz etmektedir. KÖİ uygulamaları; kamu fonları, şirket fonları, proje finansmanı, ticari bankalar, sermaye piyasaları, altyapı fonları, ihracat kredi ajansları, kalkınma finans kurumları, çok taraflı yardım ajansları ve çok taraflı kalkınma bankaları gibi çeşitli finansman mekanizmaları kullanılarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu finansman biçimleri kamuya, mali imkânsızlıklar nedeniyle gerçekleştirilemeyen önemli alt yapı yatırımlarının yapılması konusunda önemli imkânlar sunmaktadır.

2006-2017 döneminde GSYİH, KÖİ yatırımları, özel yatırımlar ve kamu yatırımları Tablo 4.1’de yer aldığı gibidir.

Tablo 4.1: 2006-2017 Döneminde GSYİH*, KÖİ Yatırımları**, Özel Yatırımlar*** ve Kamu Yatırımlarının*** Seyri

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Yıllar	GSYİH	Kamu Yatırımları	Özel Yatırımlar	Toplam Yatırımlar	KÖİ Yatırımları ⁶
2006	789.228	28.463	197.949	226.412	37
2007	880.461	32.525	214.878	247.403	485
2008	994.783	39.061	228.017	267.077	1.003
2009	999.192	39.173	184.394	223.566	227
2010	1.160.014	47.003	241.470	288.473	11.178
2011	1.394.477	53.247	338.137	391.383	3.343
2012	1.569.672	60.108	368.724	428.832	4.703
2013	1.809.713	78.165	438.044	516.209	47.272
2014	2.044.466	80.433	510.309	590.742	5.761
2015	2.338.647	95.271	599.516	694.787	2.185
2016	2.608.526	105.822	658.839	764.661	12.700
2017	3.104.907	134.463	797.407	931.870	16.739

Kaynak: TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (Erişim Tarihi: 24.12.2018)

⁶ TC Strateji ve Bütçe Başkanlığının aylık ortalama kur verileri esas alınarak TL’ye dönüştürülmüştür.

<http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/tab3-D12-%C3%96V%C4%B0Z-KURLARI-2.xls>

*<http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/TABLO-1-8-2009-BAZ-YILLI-GAYR%C4%B0-SAF%C4%B0-YURT%C4%B0%C3%87%C4%B0-HASIL-2.xls>

**https://koi.sbb.gov.tr/Rapor/PKT_Yil.aspx

**<http://www.sbb.gov.tr/resmi-istatistik-programina-katkilarimiz>

GSYİH'deki artışa paralel olarak hem kamu yatırımları hem de özel yatırımlarda 2006-2014 döneminde bir artış trendi görülmektedir. KÖİ yatırımlarındaki artış kamu yatırımlarına oranla özellikle 2010-2014 arası dönemde ivme kazanmış ve ciddi boyutlara ulaşmıştır. Özellikle 2013 yılında uygulamaya konan büyük altyapı projelerinin de etkisiyle kamu yatırımlarının yarısından fazla bir KÖİ yatırımı gerçekleşmiştir.

Kamu harcamasının ekonomide yaratabileceği etkiler çeşitli alanlarda olabilmektedir. Kamu harcamaları ekonomik ve sosyal hayatta çeşitli etkilere sahiptirler. Kamu harcamalarının makroekonomik etkisi, çarpan mekanizması ve hızlandıran prensibi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik etkisi ise, üretim, tüketim, gelir dağılımı, devri hareketler, tam çalışma üzerindeki etkileri olarak sayılabilir (Türk, 2011).

Ekonominin üretim kapasitesinin artırılabilmesi için otoban gibi büyük altyapı yatırımlarına öncelik verilebilir. Bu bağlamda, daha yüksek bir mali çarpan ortaya çıkabilir (Sylvain ve Wilson, 2012).

Bir proje sayesinde çarpan katsayısının büyüklüğüne bağlı olarak gelir artışı olacaktır. Devlet KÖİ projeleriyle bir sözleşme imzaladığında dolaylı olarak kamu harcaması yapmaktadır. Yani özel sektörün bilgi, birikim ve becerisini kullanan devlet kamu harcaması yaparak ekonomide bir genişleme gerçekleştirmiş olacaktır.

4.2. KÖİ Uygulamasının Yeni Mali Alan Oluşturması

Mali alanı kamu net borç stoku ile kamu borçlanma limiti arasındaki fark olarak ifade etmek mümkündür. Mali alan, hükümetin finansal pozisyonunda herhangi bir bozulmaya neden olmaksızın, ulaşılmak istenen amaca yönelik olarak hükümete bütçe olanakları çerçevesinde sağlanan kaynaklar şeklinde de tanımlanabilir (Şahin ve Uysal, 2012).

Mali alan oluşturma yöntemlerinden bazıları; kamu gelirlerinde artış sağlanması, hangi harcamalara öncelik verileceğinin belirlenmesi, KÖİ modellerinin kullanılması, etkin bir borç yönetim yapısı oluşturulması, dış yardımlara erişim, senyoraaj gelirleri ve ekonomik kalkınmada sürdürülebilirliğin sağlanması şeklinde sıralanabilir (Kesik, Berksoy ve Şahin, 2014).

Mali alan, bir ülkenin borçlarını ödeyebilme olanağı ve ödeyememe sınırı arasındaki fark şeklinde tanımlanabilir. Kayalidere (2014)'ye göre aslında bu farklı tanımlar tek bir tanım üzerinde birleşmektedir. Yani mali alan, orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir bütçe yapısının devam ettirilebilmesi ve

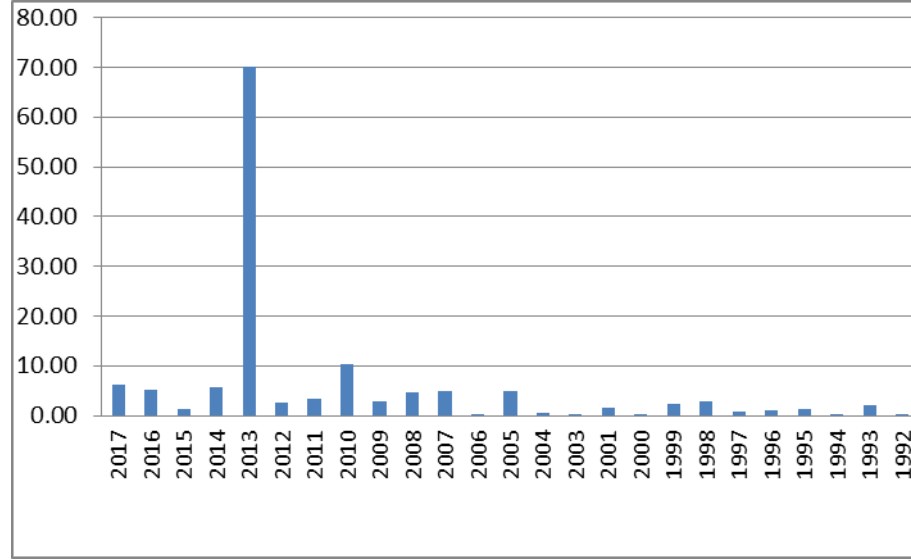

finansal durumda herhangi bir bozulmaya neden olmadan kamu harcamalarının finansmanı için ilave kaynak oluşturabilmesidir.

Şekil 4.2’de, 1992’den günümüze KÖİ modelleri temel alınarak gerçekleştirilen veya sözleşmeye esas büyüklük değerleri itibariyle toplam yatırım projelerinin tutarları verilmiştir. En fazla artış 2010-2013 arasında gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise 70 milyar doları geçmiştir.

Şekil 4.2: 1992-2017 Döneminde Sözleşme Büyüklükleri İtibariyle KÖİ’ler (Milyar \$)

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2018)

5. Sonuç

KÖİ’ler yatırım programlarının ve özellikle altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesine yönelik olarak kullanılan geleneksel yöntemlere alternatif bir uygulama değil daha ziyade onların tamamlayıcısı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda KÖİ projeleriyle yeni mali alan oluşturulmasına katkı sağlayarak altyapı, ulaştırma, eğitim, sağlık gibi birçok alanda yapılması gereken büyük çaplı kamu hizmetlerini gerçekleştirme konusunda ilerleme kaydedilmesine olanak sağlanabilir. Ayrıca KÖİ’lere dayalı finansman ve hizmet şekillerinin benimsenmesi kısa vadede mali kaynaklara olan ihtiyacın azaltılmasına da imkân sağlayabilir.

KÖİ ile yürütülen altyapı projelerinde büyük kamusal dışsallıklar söz konusuysa o zaman hükümetin mali desteği uygun bir tercih olabilir. KÖİ projelerinden öncelik sırasına göre yüksek finansman bulma potansiyeli olanlar ve yalnızca ekonomik olarak yapılabilir projelerin tercih edilmesi gerektiği söylenebilir.

Türkiye’de KÖİ’ler son yıllarda kamu hizmetlerinin genişlemesine ve hizmet kalitesinin iyileşmesine önemli katkılar sunmuştur. Türkiye örneği özellikle finansmana erişim konusunda sorunlar yaşayan gelişmekte olan ülkelerdeki

büyük finansman kaynağı gerektiren altyapı yatırımları için KÖİ modellerinin uygulanabilir olduğuna işaret etmektedir. Türkiye’de özellikle büyük finansman kaynağı gerektiren altyapı yatırımlarında oldukça sık kullanılan KÖİ modelleri son yıllarda hem proje sayısı bakımından hem de yatırım tutarları bakımından önemli büyüklüklere ulaşmıştır. Bu durum bir yönüyle ekonomik aktivitenin artmasına olanak sağlayarak yeterli kamu finansman kaynağı bulunmadığı durumlarda bütçe üzerindeki yükün artmamasına olanak sağlarken, diğer yönüyle ise özellikle projelerde özel sektörün kullanmış olduğu öz kaynağın oranına göre özel sektör borçlanmasının artmasına ve borç problemlerine neden olabilmektedir. Ayrıca kamu garantilerinin de izleyen bütçe dönemlerinde bütçe üzerinde negatif etkiler üretmesi beklenebilir.

KÖİ projelerinde optimum risk transferi yapılmadığı durumlarda KÖİ, geleneksel yöntemle yapılan kamu yatırımlarına nazaran kamu hizmetlerinin daha pahalıya ve düşük kalitede sunulmasına neden olabilir.

Sonuç olarak KÖİ projelerinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi ve tamamlanabilmesi bakımından; projeye ilişkin hazırlanan yapılabirlik etütlerinin nitelikli olması, karşılaşılabilecek risklerin doğru olarak tanımlanması ve bu risklerin dağıtılmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Ayrıca klasik yöntemler ile KÖİ’lerin karşılaştırmalı analizlerinin yapılması, ihale sistemlerinin şeffaflık ve rekabete dayalı bir hale getirilmesi, projelerin izlenmesi, değerlendirilmesi ve raporlanması ve özellikle altyapı projelerine yönelik yeni finansman kaynakları belirlenmesi ve bunların çeşitlendirilmesi de büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

Alagöz, M. ve Yokuş T. (2017). Kamu özel işbirliği (KÖİ) yatırımları ve ekonomik illüzyon etkisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19 (32), 115-122.

Alagöz, M. ve Yokuş T. (2018). Kamu özel işbirliği yatırımları ve dış borç ödeme projeksiyonu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(3), 867 - 889.

Arata, M.; Petrangeli, M. & Longo, F. (2016). Innovative approaches to implement road infrastructure concession through public-private partnership (PPP) initiatives: A case study. *Transportation Research Procedia*, 14 (2016), 343-352.

BDDK. (2013). Türk bankacılık sektörü genel görünümü raporu. Ankara: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.

Boz, S.S. (2013) Kamu özel işbirliği (PPP) modeli. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 277-332.

Brenck, A., Beckers, T., Heinrich, M., Hirschhausen, C. V. (2005). Public-private partnerships in new EU member countries of Central and Eastern Europe. *EIB Papers*. Volume 10. n°2/2005, 82-111. (Erişim Adresi: https://www.eib.org/attachments/efs/eibpapers/eibpapers_2005_v10_n02_en.pdf)

Cuttaree, V. and Mandri-Perrott, C. (2010). Public-private partnerships in Europe and Central Asia. Washinton D.C.: The World Bank.

Çınar, N.F., Türkoğlu, Ç. ve Tütünsatar, A. (2017). Kamu-özel ortaklığı/işbirliği modeli ve sağlık hizmetlerinin sunumunda hizmet memnuniyetinin ölçülmesi: Entegre sağlık kampüsleri (şehir hastaneleri) için bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(29), 215-232.

Emek, U. (2009). Karşılaştırmalı perspektiften kamu özel İşbirlikleri: Avrupa Topluluğu ve Türkiye. *Rekabet Dergisi*, 10(1), 7-53.

Emek, U. (2015). Turkish experience with public private partnerships in infrastructure: Opportunities and challenges. *Utilities Policy*, 37 (2015), 120-129.

Erdem, M., Şenyüz, D. ve Tatlıoğlu, İ. (2003). Kamu maliyesi. İstanbul: Ekin Kitapevi.

Erdem, T. (2012, Mayıs). Yap-İşlet-Devret modeli kapsamındaki yatırımlara yönelik olarak getirilen KDV istisnası. Erişim adresi: <http://www.vmhk.org.tr/wp-content/uploads/2012/05/Tahir-Erdem-Yap-İşlet-Devret-Modeli.pdf>

European Commission. (2004). Green paper on public-private partnerships and community law on public contracts and concessios (COM(2004) 327 final).

EPEC (European PPP Expertise Centre). (2010). Eurostat treatment of public-private partnerships purposes, methodology and recent trends. Erişim adresi: <https://library.pppknowledgelab.org/documents/4297/download>

EPEC. (2016). Blending EU structural and investment funds and PPPs in the 2014-2020 programming period guidance note. Erişim adresi: http://www.eib.org/attachments/epec/epec_blending_ue_structural_investment_funds_ppps_en.pdf

Ferroni, M. & Castle, P. (2011). Public-private partnerships and sustainable agricultural development. *Sustainability*, 3(7), 1064-1073; doi:10.3390/su3071064.

Hall, D. (2008). Critique of PPPs. A report commissioned by the European Federation of Public Service Unions. Erişim adresi:

<https://www.epsu.org/sites/default/files/article/files/PPPs-crit-finalLAYOUT-2.pdf>

Hall, D. (2010). More public rescues for more private finance failures - A critique of the EC communication on PPPs. Public Services International Research Unit. Erişim adresi: <http://www.psir.org/sites/default/files/2010-03-PPPs.doc>

Herpen, G.W.E.B. van. (2002). Public private partnerships, the advantages and disadvantages examined. Publication of: Association for European Transport.

Ho, S.P. (2006). Model for financial renegotiation in public-private partnership projects and its policy implications: game theoretic view. *Journal of Construction Engineering and Management*, 132 (7), 678-688.

Kalkınma Bakanlığı. (2014). Kamu özel işbirliği özel ihtisas komisyonu raporu.

Kalkınma Bakanlığı. (2016). Dünyada ve Türkiye’de KÖİ uygulamalarına ilişkin gelişmeler. Yatırım programlama, izleme ve değerlendirme genel müdürlüğü.

Kalkınma Bakanlığı (2018). Erişim tarihi: 26.04.2018. Erişim adresi: <https://koi.kalkinma.gov.tr>

Kayalidere, G. (2014). Mali alan ve kamu maliyesi perspektifinden mali alan oluşturma yöntemleri. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kesik, A., Berksoy, T. ve Şahin, M. (2014). Mali alan teori-uygulama. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kuş, K. (2008). Vergi rekabeti – Vergi cenneti ilişkisi: Maliye politikası üzerine etkisi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Leahy, P. (2005). Lessons from the private finance initiative in the United Kingdom. EIB Papers. Volume 10. n°2/2005, 58-71. (Erişim Adresi: https://www.eib.org/attachments/efs/eibpapers/eibpapers_2005_v10_n02_en.pdf)

Maliye Bakanlığı. (2015). KÖİ uygulamalarının muhasebe işlemleri genel tebliği (Sıra No:45). Muhasebat Genel Müdürlüğü

Maskin, E.and Tirole, J. (2007). Public-private partnerships and government spending limits. *International Journal of Industrial Organization*, 26 (2008), 412–420.

Monteiro, R.S. (2005). Public-private partnerships: some lessons from Portugal. EIB Papers. Volume 10. n°2/2005, 72-81. (Erişim Adresi: https://www.eib.org/attachments/efs/eibpapers/eibpapers_2005_v10_n02_en.pdf)

Mota, J. and Moreira, A.C. (2015). The importance of non-financial determinants on public-private partnerships in Europe. *International Journal of Project Management*, 33, 1563-1575.

OECD (2008). Public-Private Partnerships: In Pursuit of Risk Sharing and Value for Money. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2011). Hand Out From Lessons to Principles for the use of Public-Private Partnerships. 32nd Annual meeting of Working Party of Senior Budget Officials.

OECD. (2013). Government at a Glance 2013. Paris: OECD Publishing. DOI: http://dx.doi.org/10.1787/gov_glance-2013-en.

Opara, M., Elloumi, F., Okafor, O. & Warsame, H. (2017). Effects of the institutional environment on public-private partnership (P3) projects: Evidence from Canada. *Accounting Forum*, 41:2, 77-95, DOI: 10.1016/j.accfor.2017.01.002

Power, G. J.; Burris, M.; Vadali, S. and Vedenov, D. (2016). Valuation of strategic options in public-private partnerships. *Transportation Research*, 90 (2016), 50-68. (<http://dx.doi.org/10.1016/j.tr.2016.05.015>)

Sadka, E. (2006). Public-private partnerships: A public economics perspective. International Monetary Fund, IMF Working Paper.

Sarısu, A. (2009). Kamu özel işbirlikleri. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.

Sylvain, L. and Wilson, D. (2012). Highway grants: roads to prosperity? *FRBSF Economic Letter*, 2012 (nov26), 1-5.

Şahin, M. ve Uysal, Ö. (2012). Kamu maliyesine etkileri açısından kamu özel sektör ortaklıkları üzerine bir değerlendirme. *Maliye Dergisi*, 162, 155-174.

Tang, L.Y., Shen, Q., Cheng, E.W.L. (2010). A review of studies on Public-Private Partnership projects in the construction industry. *International Journal of Project Management*, 28 (2010), 683-694.

TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2018) <http://www.sbb.gov.tr>, 24.12.2018.

Teker, D. L. (2008). Sağlık sektöründe proje finansman modelleri: Türkiye için bir model önerisi ve bir hastane projesinin fizibilite analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 37, 116-131.

Tekin P.Ş. (2017). Küresel kamu özel ortaklığı uygulamaları ve Türkiye sağlık sektörü açısından bir değerlendirme. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 16(2), 5-20.

Türk, İ. (2011). Kamu maliyesi. Ankara: Turhan Kitabevi.

Uz, A. (2007). Kamu özel ortaklığı/Public private partnership (Kavram ve hukuksal çerçeve). *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1-2, 1165-1182.

Kamu Özel İşbirliği Modellerinin Türk Maliye Politikası Bakımından Değerlendirilmesi

World Bank (2016a). World Bank Database. Erişim adresi: <http://pppirc.worldbank.org/public-private-partnership/sector>. 10.02.2016.

World Bank (2016b). World Bank Database. Erişim adresi: <http://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/overview/ppp-objectives>, 10.02.2016.

World Bank (2019a). Private Participation in Infrastructure Database (Erişim Adresi: <http://ppi.worldbank.org/visualization/ppi.html#sector=&status=&ppi=&investment=&region=&ida=&income=&ppp=&mdb=&year=&excel=false&map=&header=true>. Erişim Tarihi: 23.05.2019)

World Bank, (2019b). Private Participation in Infrastructure Database (Erişim Adresi: <http://ppi.worldbank.org/snapshots/rankings>. Erişim Tarihi: 23.05.2019)

Yerlikaya, G. K. (2002). Yap-İşlet-Devret modeli, hukuki mahiyeti ve vergilendirme. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

